

De armoede van de linkerzijde

Een antwoord aan Ronald Commers

In het artikel "Uit de recente ideologische ontwikkeling in West Europa: Nieuw Rechts" van Ronald Commers (VMT1 980, nr. 2) worden een aantal stellingen geformuleerd die een links geëngageerd lezer ofwel wanhopig moeten stemmen, ofwel mateloos moeten ergeren. Want, terwijl het artikel ogenschijnlijk een analyse beoogt van de in Frankrijk welig tierende nieuw rechtse doktrines en doktrinetjes, wordt die analyse nijverig ingekaderd in een kritiek op alles wat de auteur als 'linkerzijde' meent te kunnen herkennen. Die linkerzijde wordt zowaar de grootste verantwoordelijkheid toegeschoven voor het woekeren van nieuw rechtse themata want... zij is in crisis en blijkt vooralsnog niet bereid de kontradikties waarop haar bestaan gedurende 100 jaar is gevestigd voldoende te onderkennen.

Eerst en vooral maakt de auteur er werk van aan te tonen dat links - zowel in zijn Organisatie als in zijn doktrine - op dit ogenblik onbestaande is. Dit wordt dan geruggesteund door een argumentatie die de onvermijdelijkheid van dit débacle moet bewijzen. Vervolgens wordt uitgebreid ingegaan op de cultuurkritiek van waaruit een rechts offensief wordt gevoerd tegen de povere resten van links en tegen het verweekte oude rechts. Tenslotte formuleert Commers een sociologische hypothese: het is de nieuwe intellektuele middenlaag die, op basis van haar frustraties, de rangen van nieuw rechts voedt met haar aanwezigheid en haar ideeën. Méér, ook wat eens nieuw links was, moet binnen een dergelijk kader van gefrustreerde middenlagen-problematiek worden gesitueerd. Het sombere beeld van de toekomst, dat hiermee wordt opgeroepen, wil de auteur aanwenden om een waarschuwend vinger naar (de restanten van) links op te steken en hen aan te zetten zich met ernstige spoed van hun crisis te herstellen. Jammer genoeg heeft Commers zich zo vlot gekweten van zijn taak en de hele linkerzijde een trap nagegeven, dat er voor hen weinig of niets overblijft om dit herstel te bewerkstelligen. Dat zou tenminste het geval zijn indien we de auteur zoetjes volgden in zijn argumentatie. En dit hoeft niet.

Vandaar deze korte reactie, waarin het niet onze bedoeling is te beweren

dât er geen valse zekerheden zijn die links best in vraag zou mogen stellen, maar vooral aan te tonen dat het niet is op basis van een redenering zoals die van Commers dat deze kritiek perspectieven biedt. Evenmin kan worden ingegaan op alle stellingen en zijsprongetjes van de auteur; we beperken ons tot de hoofdlijnen van zijn betoog, rafelen enkele thesen uiteen en... schatten die op hun waarde.

1. De crisis van de linkerzijde

Laten we eerst even ingaan op de globale argumentatie die Commers gebruikt om aan te tonen dat links zich sinds decennia in een crisis bevindt, die zijn denkwereld onherroepelijk aanvreet. Zijn redenering bestaat uit drie argumentatie-fasen:

A. Zekerheden, die het revolutionair klimaat bepalen.

In een eerste fase wordt de nadruk gelegd op een aantal zekerheden. Het al of niet bezitten van die zekerheden wordt volgens de auteur bepalend geacht om te kunnen spreken van al dan niet 'revolutionaire' individuen. Revolutionairen blijken sterke gelijkenissen te vertonen met gelovigen of millenaristische strijders; zij hebben een aantal dogma's geïnterioriseerd die hun handelen consequent motiveren. Hij formuleert hierbij de stelling dat de geleidelijke aantasting en tenslotte het verdwijnen van deze zekerheden de leegte heeft gecreëerd waarin links zich nu bevindt. Commers lijkt links te verwijten dat het een onbuigzaam dogmatisme heeft laten vallen.

B. De zekerheden moesten onder de druk van de realiteit wel in vraag worden gesteld.

In een tweede fase van zijn argumentatie wil Commers bewijzen dat die zekerheden in ieder geval moesten verdwijnen. Daarmee samen verdwijnt ook de revolutionaire beweging. De zekerheden moesten verdwijnen omdat ze in de gegeven realiteit niet houdbaar waren. Dit proces is irreversibel.

C. Dit in vraag stellen veroorzaakt de absolute onmacht van links. Tenslotte probeert Commers in een derde fase aan te tonen hoe het verdwijnen van de zekerheden in allerlaatste instantie de hele linkse beweging aantast, zodat ze nu tegenover het rechtse offensief weerloos staat. Ze is immers niet bereid, of niet in staat, op basis van nieuwe zekerheden haar aktie te heroriënteren.

D. Besluit: 'links' of 'de revolutionairen' bestaan niet meer. Zodoende werd de baan vrij gemaakt voor nieuw rechtse denkbeelden.

Commers' argumentatie houdt verband met de ontwikkeling van het links ideeëngoed, de doktrines. De taak van de intellektueel wordt door hem aldus impliciet omschreven: een linkse intellektueel is hij die doorheen zijn denkactiviteiten de nodige rationele achtergrond schept van waaruit

een massabeweging de bestaande maatschappelijke orde gericht te lijf kan gaan. Het is die verhouding van de intellektueel tot de beweging die wellicht aan de basis ligt van zijn opsplitsing van een eeuw arbeidersstrijd in 3 periodes (a. de revolutie zonder revolutionairen, b. de revolutie en de revolutionairen, c. de revolutionairen zonder revolutie).

Volgens hem werd slechts op één moment - rond de eerste wereldoorlog - een link gelegd tussen de massa en de revolutionaire intellectuelen. (Lenin geldt hier wellicht als prototype). Die link werd gelegd op basis van een ideeëngoed dat een vorige generatie linkse intellectuelen had uitgewerkt. Juist dit ideeëngoed is heden ten dage door de linkse intellectuelen afgezworen, terwijl de arbeidersbeweging maar blijft voortboeren zonder revolutionaire ideologie. Van enige coherentie tussen theorie en praktijk is nu eenmaal geen sprake meer. Al zegt Commers het niet met zoveel woorden, hij heeft niettemin de bedoeling aantetonen dat de arbeidersbeweging, ontdaan van haar vroegere zekerheden en beroofd van een intellektueel potentieel, er maar belabberd bijloopt. Het is alleen in het licht van deze interpretatie van zijn tekst dat zijn vingerwijzingen en waarschuwingen voor het gevaar van de (nieuwe) rechterzijde zin krijgen.

We zouden bij zijn 'periodisering' van 100 jaar arbeidersstrijd toch twee bedenkingen willen formuleren, enerzijds m.b.t. het statuut van die zgn. 'zekerheden' voor de arbeidersbeweging, anderzijds m.b.t. de rol van zekerheden voor de praxis.

Wanneer Commers het over 'de' zekerheden van 'de' linkerzijde heeft (zie VMT 1980, nr. 2, p. 12), dan heeft hij het uitsluitend over de 'marxistische' zekerheden binnen de 'marxistische' linkerzijde. Dat is meestal een minderheid geweest. Hij beschrijft hier de geschiedenis met een trotskistische bril waarbij 'de' linkerzijde altijd al heeft gestaan voor een relatief beperkte groep. Dat mag hij best doen, maar het lijkt ons een vervalsing van de geschiedenis te doen alsof 'de' crisis van 'de' linkerzijde gelijk is aan de crisis van de marxistische theorie en praktijk. De geschiedenis van de arbeidersstrijd periodiseren op basis van de rol die 'het' marxisme daarin gespeeld heeft (alsof dit de enige theorie zou zijn geweest die de arbeidersbeweging ooit heeft 'beleden' als zekerheid) is een valse voorstelling van zaken. Overigens zou hem dat tot een totaal tegenovergesteld beeld hebben moeten brengen, want het is vooral na de tweede wereldoorlog (van China tot Cuba, over Guinee-Bissau, Vietnam, Angola, Mozambique, Zimbabwe enz.) dat revolutionairen die zich expliciet tot 'het' marxisme hebben bekend de macht hebben veroverd. Zeker, tegen het einde van de 19de eeuw heerste in brede kringen van de arbeidersbeweging in West-Europa de 'zekerheid' dat het socialisme iets voor de nabije toekomst was. Op het kongres van Erfurt sprak Bebel zijn publiek nog toe: "Ik ben ervan overtuigd dat de verwerkelijking van onze doelstellingen zo dichtbij is dat er weinigen in

deze zaal aanwezig zijn, die deze dag niet meer zullen meemaken". Die zekerheid, 'het' socialisme als korte-termijn-project, is inderdaad vervlogen. Wanneer het die zekerheid is, die Commers bedoelt, dan kunnen we hem rustig volgen. We volgen hem niet meer wanneer hij zou bedoelen dat 'het' marxisme 'de' zekerheid was van 'de' linkerzijde. Dat brengt ons tot 'het' marxisme als vat vol zekerheden. Zoals boven gesteld, is volgens Commers het belijden van een aantal zekerheden blijkbaar een essentieel bestanddeel van een revolutionair engagement. Met systematische twijfel bouw je geen revolutionaire strategie uit. We kunnen dit weer letterlijk nemen, en dan kunnen wij alleen maar verheugd zijn over het verdwijnen (?) van een dergelijk revolutionair dogmatisme, waarin het geloof in de zekerheden van de theorie zwaarder weegt dan de kennis van de feitelijke omstandigheden waarbinnen een politieke strategie groeit. Maar we vermoeden dat Commers hier bedoelt dat het wetenschappelijk onderzoek van Marx in verschillende van zijn stellingen werd ondergraven, waardoor de ideologie die erop is gebaseerd, zwaar werd aangetast. Wanneer 'het' marxisme wordt geïdentificeerd met die "marxistisch-leninistische" ideologie waarin Marx' denkwerk als wetboek voor 'de' revolutionaire praktijk van de toekomst wordt opgevat, wordt andermaal een eenheid van 'het' marxisme gesuggereerd, die er nooit is geweest, tenzij Stalin, respectievelijk Trotsky tot legitieme censoren verheven worden, die, alnaargelang de ingenomen positie, konden bepalen wat nou tot het 'ware' marxisme gerekend kon worden. Ook dit is echter een historische vervalsing. 'Het' marxisme is, zowel als wetenschappelijk project als als ideologie, steeds in crisis geweest er heeft nooit een algemene consensus bestaan over wat nou de zekerheden van het marxisme zouden zijn geweest.

Commers doet hier hetzelfde als datgene wat hij terecht de nieuw rechtse ideologen verwijt: een aantal partiële en situationeel bepaalde waarheden binnen een argumentatie veralgemenen tot stellingen die een totaal historisch gebeuren zouden moeten omvatten, én daarover dan moraliseren. Enerzijds door 'het' marxismetotdetheorie van dé linkerzijde te verheffen, anderzijds door binnen dit 'marxisme' alleen de marxistisch-leninistische ideologie representatief te achten.

Commers geeft ons zodoende de indruk dat hij blindelings en kritiekloos argumentatiepaden volgt die reeds gelegd zijn en juist werden gelegd door die intellectuelen die geen uitweg voor links meer kunnen of willen zien. Wellicht is het dan ook niet toevallig dat Commers' 3 periodes passen in Kolakowski's trilogie van het marxisme. Eigenlijk zou men ertoe moeten komen dat linkse intellectuelen de rol van hun voorgangers— als kritisch nadenkende én agerende individuen - evalueren in het licht van hun uiteindelijke bedoeling; d.i. niet een theoretische beschrijving van 'het' socialisme presenteren, maar maximaal strijden voor emancipatie en tegen de verdrukking hier en nu. We willen niet betwisten dat er

vraagtekens kunnen worden geplaatst achter de mechanische zekerheid waarmee nog steeds tot op vandaag de dag 'klassebelang' en 'socialisme' doortal van marxisten wordt geïdentificeerd. Maar het is niet omdat 'socialisme' wat vager of wat verder in de toekomst wordt verschoven dat het voor de linkse intellectueel vandaag niet meer duidelijk zou zijn voor wie en waartegen hij zijn denken en ageren richt.

Verraderlijk aan Commers' artikel is dat hij een redenering volgt die moet uitmonden in de bevestiging dat er voor links geen uitweg is. Enerzijds bepaalden grote waarheden de revolutionaire draagkracht van links, anderzijds blijken die grote waarheden er geen te zijn. Wie dat gaarne zal horen is de rechterzijde, die reeds honderd jaar de strijd van de linkerzijde afschildert als berustend op 'de valse waarheid van de klassenstrijd', en van Marx bewust, tot in de schoolboekjes toe, een karikatuur van 'valse waarheden en grote geloofspunten' heeft gemaakt. Vanuit een dergelijke 'fatale analyse' voedt men uiteindelijk - zoals bv. de zogenaamde Nouveaux Philosophes in Frankrijk - zelf de nieuwe rechtse ideologie. Maar we geloven niet dat het de bedoeling van Commers is om op welke manier dan ook Nieuw Rechts te voeden. Daarom willen we een detailkritiek geven op de argumenten die hij bij zijn bespreking van de crisis van de linkerzijde hanteert. De kritiek werd geformuleerd vanuit de bekommernis aan te tonen dat redeneringen die leiden tot 'het débacle van links' niet waterdicht zijn, waarmee het onvermijdelijke van de totale afgang tenminste wordt doorbroken.

2. De kleine en de grote kontradiktie

Volgens Commers verloopt het verval van links in verschillende etappes. De eerste duidelijke tekenen van dit verval situeert hij op de vooravond van WO II. Op dat moment moest links de duimen leggen voor de rechtse krachten die zich rond het fascisme hadden geschaard. Deze nederlaag wordt - nogal eenzijdig - toegeschreven aan het feit dat men zich binnen linkse kringen bewust werd van de grote en de kleine kontradiktie. Waar het in essentie om gaat is dat links niet inziet dat het de dans van 'de kwalijke ontwikkeling, de ontwikkeling om de ontwikkeling of de omkering van doel en middel' kan ontspringen (pp.1 3-14). Links ziet zich voor een dilemma geplaatst: blijven bestaan en mee ontwikkelen, maar de eigen doelstelling opgeven, of de eigen doelstelling trouw blijven en verdwijnen.

2.1. Een argument van rechts (oud zowel als 'nieuw')

Bij zijn bespreking van de eerste duidelijke tekenen van verval hanteert Commers een aantal uitdrukkingen waarop we dieper willen ingaan. Wat betekent eigenlijk 'kwalijke ontwikkeling', 'ontwikkeling om de ontwik-

keling' en tenslotte 'omkering van doel en middel'?

Lezers van 'Kritiek op de Grondslagen van deze Tijd' van Prof. Böhm zullen hierin diens terminologie herkennen. En staat daar— binnen de kontekst van Ronalds artikel - niet de toch wel duidelijker uitdrukking voor: de kapitalistische produktiewijze? Waarom tegen de expliciet politieke taal van Marx het slechts binnen het filosofisch discours van Böhm begrijpelijk jargon gebruiken? Het is toch de kapitalistische produktiewijze waarin het doel (het creatief produceren van behoeften-bevredigende goederen) geperverteerd is door de middelen (kapitaalakkumulatie door winststreven). Het is toch de kapitalistische produktiewijzearin ontwikkeld - geakkumuleerd - wordtomwille van de ontwikkeling - de akkumulatie? Het is toch de kapitalistische produktiewijze die is gebaseerd op ongelijke, energieverpillende, grondstoffenverkwistende, mi lieupol 1 uerende, oorlogstimulerende enz. dus kwalijke ontwikkeling?

We vermoeden waarom Commers het hier niet expliciet over kapitalisme alléén heeft: ook de landen van het reële 'socialisme' evenals de Westeuropese arbeidersbeweging plaatst hij binnen die logika. Andermaal betrappen we Commers op dat soort argumentatietruuks die hem zo opvallen binnen het denken van Nieuw Rechts. Is het bij hen "Het Egalitarisme" dat als noemer wordt gebruikt om er zowat alles mee te doodverven dan heet zulks bij Commers "De Ontwikkeling om De Ontwikkeling". Als analyseparadigma lijdt het dan ook aan dezelfde kwalen; men kan, omdat het zo algemeen en vaag is gehouden, wat dan ook binnen die logika begrijpen. De boodschap: een uitweg'is er niet.

Wat Commers ons wil aantonen is dat linkse initiatieven, zoals bv. een koöperatief binnen de kapitalistische formaties, of een socialisme in één land binnen het kapitalistisch wereldsysteem, noodzakelijkerwijs de logika van de kapitaalsakkumulatie moeten volgen, willen ze niet ten onder gaan. Indien ze niet ten ondergaan, is dat omdat ze niet authentiek socialistisch zijn.

We kunnen dit soort 'vicieuze cirkel' - redeneringen maar volhouden zolang we ons op een absoluut economisch deterministisch standpunt stellen, dat iedere mogelijkheid tot politieke veranderbaarheid a priori heeft weggecijferd. Onduidelijk blijft ondertussen wel wat Commers de linkerkzijde eigenlijk verwijt:

- a. Dat ze zich blijven verzetten tegen de fatale wetten van de kapitaalsakkumulatie, dat ze m.a.w. blind blijven voor de totale logika waarin hun links projekt gedoemd is geïntegreerd te raken?
- b. Of dat ze zich hebben verzoend met de wetten van de kapitaalsakkumulatie, dat ze m.a.w. liegen, want eigenlijk helemaal geen alternatief meer zijn?

Commers heeft ons a'dus voor het volgend dilemma geplaatst tegen het kapitalisme blijven beuken is 6f utopisch 6f niet authentiek, want wat

haalbaar is, is niet revolutionair en wat revolutionair is, is niet haalbaar. Waarmee we hét argument bij uitstek hebben gevonden om met een gerust geweten - want ons als intellectueel bewust van de ijzeren wetmatigheden der geschiedenis - voor de volgende openstaande betrekking als direktielied bij het VEV te solliciteren.

Want inderdaad, wat Commers in zijn argumentatie doet, is niets meer dan de argumentatietruuk hanteren die rechts en al zijn intellectuelen sinds decennia gebruiken om aan te tonen dat een andere samenleving dan de kapitalistische niet realiseerbaar is (en irrationeel, want gericht tegen de vooruitgang). Socialisten zijn retrograde denkers, het socialisme is een historische aberatie.

Commers zegt niet dat de economische eilanden gedoemd zijn te verdwijnen. Hij zegt dat de linkerkzijde willens nillens moet verdwijnen, tenzij aan het socialisme wordt verzaakt. Hierbij generaliseert hij op twee punten:

- a. Enerzijds neemt hij de bestaande experimenten van 'het' socialisme, die mislukt zijn, als bewijs dat zij altijd gedoemd zijn te mislukken.
- b. Anderzijds trekt hij uit de vaststelling dat economische experimenten moeten mislukken het besluit dat politieke en ideologische strijd tegen het kapitalisme eveneens moet mislukken, want zinloos is.

Beide ongeoorloofde argumentatietruuks, die schering en inslag zijn binnen een rechts discours, berusten nog op meer, en dat is een principiële zaakvoorde linkerkzijde : de weigering om dieper in te gaan op de betekenis van de kapitaalsakkumulatie.

2.2. De kwalijke ontwikkeling

Vermits Commers - samen met zovele anderen - in de argumentatietruuk en in het ideologisch offensief van oud rechts is getrapt, moet hij al deze keuzen veroordelen waarin (vormen van) akkumulatie behouden blijven.

Hij heeft zijn 'kontradikties' immers herleid tot het simplistisch alternatief waarin akkumulatie — want alle akkumulatie is kapitaalsakkumulatie - lijnrecht staat tegenover het socialisme. M.a.w. volgens Commers is er geen andere groei van de produktiekrachten mogelijk dan kapitalistische groei. Socialisme groeit niet. Dat is af.

Meteen heeft hij het middel gevonden om te twijfelen aan de bedoelingen van de arbeidersbeweging. Deze beweging heeft zich telkens opnieuw laten verleiden tot het bewandelen van de weg waarin de (kapitaals)akkumulatie behouden blijft. Ze hebben zodoende de socialistische doelstelling uit hun beweging gebannen en gedragen zich als reformisten. Commers zegt dit niet met zoveel woorden, maar uit zijn hele

kritiek op links (waarbij deze term nu eens refereert naar de intellectuelen, dan eens naar de marxisten, dan naar de arbeidersorganisaties en dan weer naar dat alles tegelijk) kan men dit afleiden.

Met deze steeds hernieuwde keuze voor de kapitaalsakkumulatie zitten we middenin de 'kwalijke ontwikkeling', 'de ontwikkeling om de ontwikkeling' en de 'verwisseling van doel en middel'. Commers is niet de enige die deze uitdrukkingen gebruikt. Meestal worden ze gehanteerd door kritische intellectuelen die leven binnen de geïndustrialiseerde wereld, in het spoor van Illich, Gorz, Böhm, e.a. Ze hebben het gemunt op de consequenties van het kapitalisme waarin iedereen tot maximale consumptie wordt aangezet, waarin telkens nieuwe behoeften worden gecreëerd om de economische activiteiten op peil te houden en waarin dit wordt gerealiseerd ten koste van het milieu, ten koste van de arbeiders en ten koste van mensen uit de niet-geïndustrialiseerde wereld.

Voor deze kritische intellectuelen zit er niets anders op dan afstappen van de kapitaalsakkumulatie, de wortel van alle kwaad.

De kwalijke groei, waarmee de kapitaalsakkumulatie arbitrair wordt geïdentificeerd, bestaat inderdaad. Maar meestal weet men onvoldoende het onderscheid te maken tussen kapitaalsakkumulatie als kapitalistische vorm van accumulatie en accumulatie als zodanig. Binnen de kapitalistische Organisatie van de maatschappij heeft accumulatie bepaalde kenmerken:

- a. Ze is dwingend voor de kapitalist: hij staat net zo goed voor de keuze (zij het dan een persoonlijke): ontwikkelen of ter ziele gaan.
- b. Ze is, nu zoals in het verleden, in eerste instantie gericht op het vergroten van het persoonlijk bezit van de kapitalist.
- c. Als wel kom neveneffekt (zowel voor de kapitalist als voor de arbeiders) realiseert de kapitaalsakkumulatie een vermindering van een bepaalde kollektieve schaarste.

Te weinig wordt m.a.w. benadrukt dat achter kapitaalsakkumulatie een sociale verhouding schuilgaat, dat het nog steeds de kapitalistische klasse is van wie het bestaan op deze kapitaalsakkumulatie is gebaseerd en er het uitsluitend beslissingsrecht over uitoefent. Wie tegen kapitaalsakkumulatie is, is in de eerste plaats tegen het kapitaal als sociale verhouding. Tegen het kapitalisme dus, nu zoals vroeger. De nefaste gevolgen van de kapitaalsakkumulatie zijn in de eerste plaats gevolgen van het bestaan van kapitaal en niet van accumulatie als zodanig. Dit niet zien, noch zeggen, betekent zowel enerzijds dat geen rekening wordt gehouden met het schaarste opheffend gevolg dat binnen de kapitalistische produktiewijze slechts als neveneffekt optreedt, als anderzijds dat juist daardoor een loopje wordt genomen met al diegenen die onder een economische schaarste gebukt gaan. Dit zijn net zo goed de hongerenden en semi-slaven in de derde wereld als de massa mensen die het in de geïndustrialiseerde wereld net kunnen bolwerken en met

hun miserie niet te koop lopen. De 'ontwikkeling om de ontwikkeling' afzweren en die tout court op wereldvlak poneren is vlakaf cynisch.

Rechts kan alweer tevreden zijn met deze gratis reclame; vanwege de kritische intellectuelen nog wel. Natuurlijk kunnen ze zonder moeite toegeven dat er uitwassen zijn (maar tja, die vakbond wil toch ook niet dat we de werkgelegenheid zouden aantasten) en tegelijkertijd benadrukken dat de kapitalistische organisatie van de maatschappij toch maar voor een vermindering van de kollektieve schaarste zorgt

Als de kritische intellectuelen echt kritisch willen zijn en als Commers echt begaan is met links dan zouden ze zonderverwij moeten wijzen op het feit dat de vermindering van (een bepaalde) kollektieve schaarste slechts een neveneffect is van de kapitaalsakkumulatie. Zij zouden er op wijzen dat er geen enkel bewijs is voor de stelling dat de kapitalistische Organisatie de meest rationele ordeningsmethode is van het produktieproces om de schaarste te verminderen. Zij zouden moeten duidelijk maken dat akkumulatie - d.i. de uitbouw van een degelijk produktie-apparaat - op zichzelf niet moet worden afgekeurd, maar dat de omstandigheden waarin deze akkumulatie is georganiseerd grondig moeten worden gewijzigd. Zij zouden m.a.w. in plaats van een economistische, een politieke kritiek op de kapitalistische produktiewijze centraal stellen, een kritiek geven op de ongelijke machtsverhoudingen waardoor de akkumulatie niet doelgericht kan worden afgestemd op het opheffen van de meest dringende vormen van schaarste in deze wereld. Zij zouden telkens opnieuw wijzen op de potentiële macht van de arbeidersklasse en het irrationele van het kapitalisme. Zij zouden, tenslotte, de moed opbrengen de schuldvraag te stellen en die in een sociaal engagement te vertalen.

2.3. Socialisme: het verraden einddoel

Niet alleen het gelijkstellen van akkumulatie met kwalijke ontwikkeling is een aspekt dat bijdraagt tot het poneren van de twee kontradikties, ook de wijze waarop het socialisme als doelstelling van de arbeidersbeweging omschreven wordt, laat toe de twee kontradikties als onvermijdelijk voor te stellen.

De beschrijving van de doelstelling is het neusje van de zalm: in weiklinkende filosofische bewoordingen wordt het ons voorgeschoteld: "Als we er zouden van uitgaan dat het socialisme als gedachte inhoudt de weigering van de blinde ontwikkeling om de ontwikkeling, waarin de mens tot een ding wordt gemaakt, zijn arbeid tot een lasten de produkten van zijn arbeid tot zijn vreemde vijanden, waar de natuur wordt opge-offerd aan de blinde krachten van geld en kapitaal, en waar geen enkele ruimte blijft voor de verwezenlijking van de gedroomde naturalisering van de mens gekoppeld aan de humanisering van de natuur omdat

overal de fetisjen heersen, wel, hoe kan dan..." (pp. 15-16).

Hoe mooi deze omschrijving van het socialisme ook klinkt, hoezeerwe in het licht van de verduidelijking van het kwalijke van de accumulatie ook begrijpen waarover het gaat, toch blijven dergelijke omschrijvingen van het socialistisch ideaal compleet onbruikbaar. Als dat de wijze is waarop de socialistische beweging zicht moet krijgen op de wereld die zij wil opbouwen, kan ze het best meteen opgeven. Lyrische omschrijvingen van het socialisme helpen ons geen stap verder. Integendeel, juist omwille van hun lyriek dreigen ze zich als ideaal-typologiseren **buiten** en dus **tegen** de geschiedenis op te stellen. Ze fungeren dan als **modellen** die vanuit hun aard zelve lotsverbetering in het hier én nu afwijzen als kompromiterend voor 'de zaak'.

Zij zijn even versluiserend als de lyriek waarlangs tal van auteurs het kapitalisme beschreven en beschrijven als dit droomparadijs waarin een alles-zaligmakende 'invisible hand' doorheen de vrije markt de totale maatschappelijke organisatie in harmonie ordent. Dit soort van rechtse ideologie werd telkens opnieuw door de linkerzijde doorprikt en in termen van maatschappelijke verhoudingen en -strijd vertaald. Het is merkwaardig dat sommige kritische intellectuelen niet bereid zijn even duidelijk de strijd voor het socialisme te benaderen, en het socialistisch droomparadijs te duiden als de beweging die strijdt tegen verdrukking en uitbuiting, als een werkelijkheid en niet als een utopie.

Standpunt kiezen in de strijd vandaag betekent niet dat 'de' socialistische maatschappij moet worden beschreven, waarna de actie op dit absolute doel wordt afgestemd. Want daaruit kàn slechts **de** konsekventie volgen dat slechts een omverwerping van alles tegelijk **de** moeite loont. Daaruit kn slechts de grote revolutie volgen waarop dan maar gewacht moet worden. Aldus vinden extreem-linksen en conservatieven elkaar: beide kampen keren zich tegen **de** strijdvormen waarmee vandaag de arbeidersklasse en de volkeren het kapitalisme bekampen: de enen omdat dattegen hun belangen indruist, de anderen omdat ze die onbelangrijk achten voor het grote doel. Allebei depolitiseren ze de maatschappelijke problemen van vandaag: de enen uit angst voor socialistische veranderingen, de anderen uit hoop op het totale socialisme.

Overigens veroorzaakt een poëtisch-ideale beschrijving van het socialisme al evenzeer een omkering van doel en middel. Het maakt van **de** doelstelling "de" revolutie, terwijl dit toch slechts middel kan zijn. Het maakt van de strijdvormen van vandaag slechts "middelen" om dit doel te bereiken. Aldus krijgt men de indruk dat niet de bevrijding van de mens, maar '**de**'revolutie om 'de' revolutie een leidraad vormt voor het handelen. Men zou er bij vergeten dat het vandaag is dat mensen worden verdrukt en dat **het**die mensen van **vandaag** zijn, waarvoor de strijd gevoerd wordt. Tegenover de ideaaltypische beschrijving van het socialisme, die jam-

merlijk moet uitlopen op apathische onvoldaanheid, staat de taak van die linkse intellektuelen die zich bezighouden met onderzoek en verklaring van de verdrukkende toestanden waarin mensengroepen zich bevinden, wegens tot verandering aanduiden en daaraan meebouwen.

Zoals de ideologische truuks van rechts moeten worden blootgelegd, moet het revolutionair ideaal operationeel worden gemaakt en dit heeft m.n. Marx - ongeacht alle tekortkomingen van zijn projekt - grondig gedaan doorheen zijn politiek-ekonomische analyses van de kapitalistische sociale formaties van zijn tijd.

Commers' argumentatie steunt dus - naast niet korrekte veralgemeningen - op het hanteren van vage uitdrukkingen en begrippen die door hun oppervlakkigheid en abstraktie allewatop de realiteit verliezen. Het is vanuit een dergelijke oppervlakkigheid dat de onontkoombaarheid uit de kleine en de grote kontradiktie wordt geponeerd. Het spreekt vanzelf dat hij niet de enige is of was die een dergelijke redenering in al haar oppervlakkigheid volgt. Dit stemt in ieder geval tot nadenken over de moeilijkheden die de linkerzijde steeds heeft ondervonden om zich duidelijk en rationeel af te zetten tegen de rechtse ideologie.

2.4. Het reformisme

We verwezen al naar het feit dat Commers de arbeidersbeweging verwijt reformistisch geworden te zijn. Hij weidt daar even over uit. Naar zijn opvatting wordt het reformisme een kenmerk van alle, na de tweede wereldoorlog bestaande, arbeiderspartijen. Dit betekent voor Commers dat de sociaal-demokratische partijen reformistisch zijn, maar het betekent ook dat de kommunistische partij in haar Moskou-gezinde strekking reformistisch is en het betekent tenslotte dat de uitgesproken eurokommunistische strekking binnen de kommunistische partijen reformistisch is. Hoe slaagt hij erin deze redenering op te bouwen?

Hier wordt geen vage betekenis van een term gehanteerd. Hier doet de auteur een beroep op verschillende criteria die hij achtereenvolgens (dus nooit tegelijkertijd) toetst aan de verschillende strekkingen binnen de arbeidersbeweging. Het resultaat is dat het reformisme binnen zijn tekst verschillende, tamelijk duidelijk afgebakende betekenissen krijgt. Door het gebruik van de term te diversifiëren slaagt hij er tenslotte in alle stromingen onder eenzelfde noemer te brengen.

In de eerste plaats zal Commers de kommunistische beweging naWO II voorstellen als een fictie. Hij bedoelt dat— aangezien het vaststaat dat de twee kontradikties onoverkomelijk zijn - de kommunistische beweging blind is voor de hinderpalen of dat de kommunistische beweging doet alsof de hinderpalen niet bestaan. Juist omdat zij de twee kontradikties niet ziet en vasthoudt aan de zekerheden van rond de eeuwwisseling, heeft deze beweging al haar bindingen met de werkelijkheid verloren. In

dat stadium, denken we, beschouwt Commers deze beweging nog als revolutionair naar intentie.

De fictie van de kommunistische beweging manifesteert zich in haar kritiek op het reformisme van de sociaal-demokratie. Hier, denken we, gebruikt Commers de term 'reformisme' in de betekenis die wijst op een verzoening met de kapitalistische ordening van de maatschappij. D.w.z. binnen de kapitalistische ordening werken om zo de levensomstandigheden van de arbeiders te optimaliseren, wordt bestempeld als reformistisch. Dit is de allereerste betekenis waarin Commers de term reformisme gebruikt.

De volgende stap in zijn redenering bestaat erin aan te tonen dat de kommunistische beweging stilaan haar zekerheden verliest. In dit stadium moet de beweging dezelfde toer opgaan als de sociaal-demokratie: ze wil het kapitalistisch systeem niet meer doorbreken. Ze valt dus onder de eerste betekenis van reformisme. Waarom dit zo is, wordt niet verduidelijkt, maar dit standpunt vloeit automatisch voort uit de vorige denkstappen die de auteur zette. Voor Commers wordt het irrelevant of de kommunisten al dan niet pogen via alle mogelijke wegen een politiek en een strategie uit te bouwen die hen zou toelaten toch het kapitalistisch systeem in Europa te doorbreken. Het kapitalisme doorbreken wordt door Commers werkelijk hechtverbonden met de statische en onvervangbare zekerheden die hij in het begin van zijn argumentatie opsomt. Vanuit de identifikatie van die zekerheden met de bedoeling van de kommunistische beweging kan Commers zonder enige moeite besluiten dat die hele beweging de reformistische toer is opgegaan. Van een argumentatie voor deze identifikatie is nergens sprake. Zo wordt ze maar geponeerd en gehanteerd. Het enige wat de kommunisten nu nog overblijft, zegt Commers, is een punt maken van hun houding ten opzichte van de Sovjet-Unie. Het nieuwe criterium voor het al dan niet revolutionair of reformist zijn wordt: de verdediging van de Sovjet-Unie. (Het zal wel geen toeval zijn dat we een dergelijke redenering ook terugvinden in Mandels' "*Kritiek van het Eurokommunisme*".) Maar ook dit criterium valt weg. Ten eerste wijst Commers erop dat de 'europa-centrische' strekking zelf over de brug stapt. Zij geven kritiek op de Sovjet-Unie, dus zij worden reformist. Ten tweede merkt hij op dat de Moskou-gezinde kommunisten zich achter de idee van de vreedzame koëxistentie scharen waardoor zij in de praktijk een status quo verdedigen (!). (We hoorden dat van Mao in '60 ook al). Ook zij worden reformisten, zij het dan vanuit een nieuwe omschrijving van het reformisme. Deze nieuwe omschrijving - die Commers niet expliciet vermeldt, is nu het al dan niet achter de strategie staan van de revolutie via materiële hulp vanwege de Sovjet-Unie.

Er zit natuurlijk systeem in het achtereenvolgend gebruik van de gekozen criteria. En dit systeem blijft uiteraard de logika van de ontwikkeling om

de ontwikkeling en de kleine en grote kontradiktie, die ook hier zonder erbarmen toeslaat De indruk die men overhoudt, is dat alle hoop tevergeefs is, dat men zich best inschakelt in de bestaande maatschappelijke ordening en daarbinnen poogt er het beste van te maken. We krijgen werkelijk de indruk dat Commers niet wil wijzen op het feit dat houdingen en standpunten binnen de arbeidersbeweging vooreerst gevormd worden vanuit haar interactie met de socio-ekonomische werkelijkheid waarin zij strijdt en vanuit haar posities tegenover de heersende klasse. Strategie blijkt voor hem een kwestie van doktrinaire keuzen te zijn, een kwestie van wedden op deze of gene gedragskode. Natuurlijk bestaat de crisis van links maar ze bestaat daarin dat het een voortdurend en hardnekkig gevecht levert tegen de structuren en opvattingen waarmee de rechterzijde hâr wereld heeft opgebouwd en steeds opnieuw opbouwt. Net zo min als 'links' sinds zijn ontstaan welomlijnde groep was met een welomlijndedoktrine die maar moest worden uitgevoerd, net zo min als 'links' een onveranderlijke aktor is op het historische veld, die helaas een aantal keerverkeerd heeft gegokt, is de rechterzijde een statische aktor wiens macht volgens een aantal recepten, die helaas werden afgezworen, kan worden gebroken. Noch de linkerzijde, noch de rechterzijde zijn voorafgegeven statische entiteiten. Volgens Commers' tekst blijkt crisis iets te zijn dat zich, door een reeks van denkprocessen waarin de dingen duidelijker worden gezien, autonoom in de hoofden van mensen voltrekt. Klassenstrijd als het ontdekken van waarheden, niet als een maatschappelijke verhouding, die zich telkens weer in nieuwe vormen veruiterlijkt.

Dit wordt het best gillustreerd door het allerlaatste criterium dat Commers invoert om nog eens een nieuwe bepaling van reformisme te geven die opnieuw toelaat alle stromingen in de arbeidersbeweging onder deze noemer te brengen. Hij zegt dat het duidelijk is dat alle politieke keuzen en strategieën van de verschillende stromingen opgebouwd worden binnen het Westeuropees kapitalistisch kader. Voorwaar een opmerkelijke vaststelling, die van groot doorzicht getuigt. Sinds wanneer is het mogelijk om op een andere manier en binnen een andere kontekst politieke keuzen en strategieën op te bouwen? Ook wanneer men een systeem wil doorbreken, start de formulering van een konkrete politiek en een konkrete strategie door te wijzen op wt men wil doorbreken en hoè men dit kan bereiken, gegeven de bestaande maatschappelijke kontekst Het opbouwen van een konkreet alternatief kan uiteraard niet buiten referenties aan het bestaande systeem en formuleert zich dan ook uiteraard binnen dat systeem. Dit als kritiek formuleren is niets anders dan links verwijten politiek te denken en te handelen. Watzou er nog 'links' zijn aan een engagement datzich buiten de werkelijke verhoudingen afspeelde? Het willen konkretiseren in het hier en nu van een aantal doelstellingen typeert net het linkse enga-

gement dat weigert zijn kritiek in transcendentie, het hiernamaals of een verre toekomst te realiseren. Links is geen politieke stroming omdat het voor het socialisme is, het is dat omdat het aan de kant strijdt van de arbeidersklasse en de verdruchte volkeren op de wereld vandaag.

Waarmee niet gezegd wil zijn dat er geen grondige discussies kunnen gevoerd worden over de strategie van de linkerszijde, haar keuzen en alternatieven. Waarmee niet gezegd wil zijn dat er geen exakte omschrijvingen kunnen worden gegeven van reformisme of sociaal-demokratie. (We verwijzen naar Leo Michielsens' *Geschiedenis van de Europese Arbeidersbeweging*). Maar dan liefst op basis van concreet historisch materiaal en liefst niet met de moraliserende inhoud, zoals die begrippen uit Lenins scheldkanonade tot ons kwamen.

3. Het zinloze van 1968

In plaats dat 1968 de start was van een nieuwe revolutionaire beweging, heeft het meegeholpen aan het failliet van links. Dat wil de auteur ons althans melden, maar hij doet zulks op een vrij verwarde wijze. Commers wil tegelijkertijd verklaren waarom de beweging er kwam en waarom ze zo vlug moest uitsterven.

Wat het eerste betreft, daarvoor doet hij een beroep op een sociaal-psychologische verklaring die nogal gelijklopend is met de verklaring voor het ontstaan van nieuw rechts. Een nieuwe intellectuele middenlaag zoekt koortsachtig een eigen (belangrijke?) plaats in de bestaande maatschappelijke structuren en vindt die niet. Om niet nader verklaarde redenen groeit deze intentie, binnen cenakels en clubs waar deze gefrustreerde intellectuelen elkaar vinden, uit tot een afwijzing van het totale systeem. Deze verklaring wordt ons wel aangeboden, maar nergens wordt uitgelegd waarom juist deze verklaring de kern van het fenomeen zou verklaren. We willen deze verklaring als hypothese niet ronduit verwerpen. We vermoeden zelfs dat zij een aspect van het fenomeen '68 wellicht nader kan verduidelijken, maarvooralsnog laat de auteur ons in het ongewisse op basis van welk materiaal hij deze stelling als enige verklaringsgrond weerhoudt. Vermoedelijk wil de auteur suggereren dat naar analogie van de nieuw rechtse stroming deze nieuwe linkse intellectuelen van iedere macht binnen de traditionele arbeidersorganisaties verstoken bleven, of daar geen vat op kregen en zodoende hun frustraties universaliseerden tot een nieuw linkse ideologie waarin de vakbonden al even grote boemannen worden als de monopolies.

Maar is de analyse van Commers er niet net één die tot dergelijke consequenties leiden moet? Zit de nieuwe linkse frustratie niet in zijn kritiek op 'de' linkerszijde ingebeten?

Wat het uitsterven van de beweging betreft, zoekt de auteur de verklaring

in het feit dat de beweging zich inspireerde aan de negatieve kritiek van de Frankfurtenen. Deze negatieve kritiek moest uitmonden in het in vraag stellen van Hegel, Marx en alle bewegingen die zich op Marx baseerden. Pas hebben de intellectuelen van 1968 Marx ontdekt of ze verliezen de marxistische zekerheden in versneld tempo, langs dezelfde weg waarlangs de arbeidersbewegingen hun zekerheden verloren hadden. Want, al zegt Commers het niet expliciet, het feit dat hij de link legt met de Frankfurtenen laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Zij zijn het, die even voor, tijdens en na WO II het verlies van het geloof in de mogelijkheid tot vooruitgang - en dus in de mogelijkheid een socialistische samenleving op te bouwen - in hun filosofische geschriften tot uitdrukking hebben gebracht.

Commers zegt van hen dat zij de laatste marxistisch geïnspireerde auteurs waren. Dergelijke stelling bewijst dat hij ofwel het marxisme onvoldoende kent, ofwel de werken die na de tweede wereldoorlog handelden over de ontwikkelingsproblematiek en de "Noord-Zuid"-verhouding, over de ideologiekritiek, de staatstheorie, de cultuur, de kennistheorie, de economie, de geschiedenis, de antropologie enz. bewust negeert. Hij stelt zich op een eng filosofisch standpunt (eng in de definitie die het van filosofie geeft) en dan nog zou dat flink moeten worden geamendeerd, want ze zouden lijsten auteurs en werken kunnen opsommen die vernieuwingen hebben gebracht in het marxistische denken. Het is niet omdat een bepaald marxisme meer "in de mode" raakt (en dat dit juist het marxisme van de beheersingsideologie is, is bedenkelijk), dat daarom plots alle ander studiewerk niet meer zou bestaan. Het willen tot 'trends' reduceren van een wetenschappelijk-politiek project is anders een tendens die de auteur zélf in zijn analyse van nieuw rechts had moeten onderkennen. Want het is een typisch fenomeen dat iedere kritische generatie opnieuw van zichzelf gaat denken een reeks problemen in al hun nieuwigheid te herontdekken. Dat is een zelf-betekening van die groepen, waar zelden een werkelijkheid aan beantwoordt. Commers' analyse van 'nieuw' rechts suggereert dat oud rechts geen behoefte meer had aan ideologische legitimatie en justifikatie en dus ideologisch inactief was. Hij gelooft derhalve in het 'nieuwe' van nieuw rechts. Alsof Le Figaro v66r het openstellen van haar kolommen voor die nieuw rechtse doktrinairen geen uitgesproken rechts blad zou zijn geweest. Rechts - oud of nieuw - is op geen enkel ogenblik ideologisch inactief geweest. De vraag waarom het zijn ideologie plots opnieuw kompromisloos in een nieuw kleedje presenteert, wijst o.i. op zijn bereidheid de ideologische klassenstrijd opnieuw - het is crisis - openlijker te voeren, en niet slechts op de ambities/frustraties van een groep intellectuelen. Overigens vinden we dat Commers de bindingen die er zeker bestaan tussen "oud" en "nieuw" rechts onvoldoende blootlegt, net zomin als hun verhouding met extreem-rechts stoottroepen.

De beweging van 1968 heeft, aldus de auteur, ons derhalve niets opgebracht. De problemen - waarvan de auteur niet zegt of hij ze al of niet belangrijk acht— werden tot in hun kleinste partikels uiteengerfeld en schimmige noties van democratie deden hun intrede. Links is er dus aan voor de moeite, oud zowel als nieuw. En dat terwijl rechts een totaal offensief ontketend heeft. Alleen wanhoop en frustratie kan nalektuurvan Commers' artikel overblijven. Nemen we zijn boodschap au sérieux, dan verdwijnen we somber naar ons achtertuintje om ons voor de rest onzer dagen met onze radijzenkweek onledig te houden.

4. Besluit

We verwijten Commers uiteraard niet dat hij links wil waarschuwen voor het (nieuw) rechts offensief. Wél dat hij dit doet door het te vergasten op een niet-waterdichte argumentatie waaruit alleen de konklusie kan worden getrokken dat zowel de ideeën als de bewegingen die in aanmerking komen voor het voeren van een tegenoffensief compleet waardeloos geworden zijn. En dat dit voor hem blijkbaarvolstaat om zich uit de problemen terug te trekken, want hij formuleert geen enkel alternatief of zelfs maar een aanzet tot alternatief.

Wij blijven ondertussen wél menen dat de crisis van links een crisis is met perspectieven, waaruit reeds tal van nieuwe strijdvormen zijn ontsproten. Dit benadrukken is o.i. de beste strategie tegen het nieuw rechtse of andere gefilosofeer.